

Motovilo.

Spisal Ivan Cankar.

Malopriden človek je bil, da malo takih v tej blagoslovljeni dolini malopridnežev. Njegovo edino opravilo je bilo potepanje, ali še potepal se je brez veselja. Prikazal se je tu, prikazal tam, zmerom jokav in pust, umazan in razcefran. Naposled se je izgubil v gneči, nihče ga več ni videl, nihče se ga ni spominjal; kakor da je bil vtonil.

V drevoredu mi je prišel zadnjič naproti eleganten mlad gospod, vesel in polnoličen ter mi je že izdaleč ponujal desnico. Zazibalo se mi je pred očmi.

„Saj ni mogoče!“

„Kaj da ni mogoče? Kako da ni mogoče?“

Smejal se je tako široko in prešerno, da mi je kazal v lice svoje bele zobe.

„Ni mogoče, da sem se bil pogospodil, poimeniti! Vse je mogoče, v tej dolini nas malopridnežev je vse mogoče!“

Nato mi je povedal zgodbo, ki je spomina vredna.

„Ko smo se bili razkropili na vse štiri strani, ste vi drugi nekaj dosegli, karkoli, če ne cekina, pa vinar. Nekateri so dandanes že mogočniki in velikaši. Jaz nisem dosegel ničesar; motovilil sem drugim ljudem okoli nog, da so me suvali in brcali. Bog me varuj, da bi jim kaj očital; noga, ki brca, je vselej nedolžna; kriv je kamen, ki leži na poti. Godilo se mi je, kakor pričajo šolska berila, da se godi malopridnežem. Nekoč pa sem si izmislil, da bi osramotil ta šolska berila; in kakor sem si bil izmislil, tako sem storil.“

Za rabo nisem bil nikoli; vsak človek je za kako rabo, posebno v naših krajih; če za drugo ne, vsaj za politiko. Tudi jaz sem misli, da bi se vtaknil vanjo; ali komaj sem bil takorekoč prst vzdignil, so me na lepem pretepli; pohleven sem bil, nikogar nisem žalil, z večino sem držal, toda pretepli so me. Nato sem se napotil na drugo polje nevednežev in postopačev, v literaturo. Urednik mi je vrnil prvi rokopis z opazko, da sem osel. Drugim ljudem vračajo rokopise z vljudnostjo, z obžalovanjem, malo da ne s solzami; zoper mene pa kar z oslom! Torej sem se vrnil nemudoma tudi s

tega polja; le enkrat sem se še ozrl nanj s kratko pesemco, ki sem jo zložil na čast ljubljeni devici . . . ali to so čisto posebne reči, zaradi teh devic!

Bodi šepav, grbav, kozav, krivogled — vsaj ena je na svetu, ki se usmili nesrečneža. Jaz nisem ne šepav, ne grbav, ne kozav, ne krivogled; prijetne sem rasti, tudi v lice nisem nakazen, toda ogibale so se me z gnusom in zaničevanjem ne le spodobne, temveč tudi nespodobne ženske. Tista pesemca, ki sem jo bil zložil devici na čast, je bila po mojih mislih prav čedna pesemca; že mnogo nerodnejših sem bral. Devica pa mi je nakratko pisala, da sem osel; zakaj da sem, ni povedala. Žalosten in ljubezni željan sem razložil svoje hrepenenje čisto navadni vlačugi, pa se mi je zasmejala v obraz in ni zinila besede. Nekaj je pač bilo na meni in v meni, kar je razodevalo vsemu svetu, da nisem za nobeno rabo, da sem nepotreben kakor muha v vinu in da bi padla senca moje malopridnosti na vsakega, ki bi se družil z menoj.

Nekoč ob lepem, jasnem dnevu sem šel po ulici in sem premišljeval svojo bridkost. Lačen sem bil in žejen, ves umazan in posvaljkan, neobrit, napol bos — človek, ki se ga kristjani ogibljejo in ki ga biriči postrani gledajo. Zaviti sem hotel v temnejšo ulico, da bi se skril poštenim očem, pa ugledam tik pred seboj lepega in dišečega gospoda. „Oho!“ sem rekel; tudi on je rekel „oho“, odskočil je ves prestrašen ter je hitel z dolgim korakom po svoji poti.

Najboljša prijatelja sva si bila, dokler sem še imel prijatelje. Zato me je užalilo globoko v srce, da mi je bil pobegnil kakor gobavcu. Pobegnil je bil upniku; prijateljstvo je večni dolg, njega pa je bilo sram, da bi plačal obresti; dovolj bi mi bila beseda ali vsaj prijazen pogled; saj nisem oderuh. Pa naj bi bil gledal, ko je napravil dolg! . . . Užaljen sem bil, sovraštva pa ni bilo v meni; malopridni ljudje niti sovražiti ne znajo. Komaj se mi je bilo grenko in težko zgenilo v srcu, že je tudi bistra pamet preudarila: „Kaj pa bi s tem lepim in dišečim gospodom? Da mi je bil segel v roko, bi si jo bil omazal pred vsem svetom! Sam imam nadlog zadosti in preveč, pa bi jih še na druge kidal! In morda je vendarle plačal svoje dolžne obresti, v srcu jih je morda plačal!“

Iz takega premišljevanja se je nenadoma porodila tako vesela in poskočna misel, da sem se ji zasmel na ves glas. Še tisti dan sem se napotil, da jo utelesim in izpolnim do konca.

Stopil sem pred plakate.

„Ločena žena . . . Opereta . . .“

Torej je bilo gotovo, da zalotim pred gledališčem svojega begotnega upnika. Valčki in okrogla bedra so povečerek umetnosti željnih imenitnikov; jaz imam rajši tiste v pisane kamižole oblečene opice, ki cingljajo z zvončki in se odkrivajo paglavcem.

Pobral sem s ceste pohojen ostanek cigarete in sem čakal. Osoren birič me je mrko ogledoval, jaz pa se nisem zmenil zanj. Ko se je večerilo, so prihajali; najprej tisti navadni ljudje, ki zahajajo v gledališče, zato ker je pač gledališče; za njimi imenitniki, ki zahajajo v gledališče, ker jim tako vелеva narodna dolžnost. Med temi imenitniki sem ga iskal in sem ga našel.

Stopal je tako pokonci, kakor da je imel suknjo od lesa; ves črn je bil; ves slovesen; tako hodijo ljudje, ki so bili pravkar dopolnili trideseto leto in jih narod kliče, da bi ga vodili. Z vso silo sem planil proti njemu, toliko da ga nisem podrl.

„Mirko! Mirko! Moj Mirko!“

Ubriniti se je hotel mojemu objemu; ni se mogel.

„Prosim . . . oprostite . . . ne poznam vas!“

Roke so mi omahnile, stal sem pred njim kakor od kamena, podoba vseh bridkosti.

„Kaj? Da me ne poznaš?“

Vzklíkní sem s tako grenkobnim glasom, da se je zbrala krog naju gruča ljudi. Ozrl se je in je prebledel.

„Saj! Saj! . . . Kaj bi rad?“

Takrat sem iztegnil desnico in sem stopil korak nazaj.

„Rad? Kdaj je prijatelj prijatelja miloščine prosil?“

Stopil sem k njemu ter sem mu stisnil roko tako toplo in krepko, da je zategnil ustna.

„Ne! Ne maram ti biti v nadlego, ne v spotiko, ne v napoto! Sramuješ se mladosti svoje, jaz se je ne sramujem! Kvišku drži tvoja pot, kvišku v solnce; moja drži v samoto! Zbogom, prijatelj, zbogom!“

In sem šel, podoba vseh bridkosti.

Drugi dan navsezgodaj sem se napotil k njemu. Ko me je ugledal, je odskočil tako prestrašen kakor na ulici in kakor pred gledališčem. Jaz pa sem se mu prijazno nasmehnil in sem mu ponudil roko.

„Pozabljeno bodi, kar je bilo sinoči med nama!“ sem rekel. „Raztogotila sva se malo, kaj bi tisto! Jeza prijateljska je kakor rosa, ki poživi in pomladi zeleno polje! Pogovoriva se s pristrčnimi besedami o zlatih dneh mladosti . . .“

Še preden sem dovršil to svoje lepo besedovanje, se je zgodilo nekaj čudnega. Moj prijatelj, ta gosposki Mirko, je pokleknil predme ter je povzdignil k meni sklenjene roke.

„Milost! Ne muči me, ne ubijaj me!“

Takrat sem odskočil jaz in sem bil neizmerno osupel. Ozrl sem se po izbi ter sem ugledal na mizi steklenico vode in kozarec poleg. Brž sem natočil do roba.

„Pij, urno pij, prijatelj! Tudi čelo si omoči!... Kako da ti je prišlo tako nenadoma?“

Zgodilo se je nekaj še bolj čudnega. Prijatelj je planil kvišku, izbil mi je kozarec iz roke, nato me je zgrabil za ovratnik, oziroma za srajco ter je kričal, da so se duri stresale.

„Kanalja! Na dan z besedo! Kaj zahtevaš od mene? Kaj nameravaš z menoj? Govori, ali pa te zadavim pri tej priči!“

Ker je bil ob zadnji besedi izpustil moj ovratnik, oziroma srajco, sem se okrenil ter sem šel brez besede in slovesa, podoba vseh bridkosti. Že daleč na ulici pa sem se domislil, da ni lepo, če se prijatelj na tak način loči od prijatelja, ter sem se vrnil.

Ko me je prijatelj ugledal, je molče omahnil na divan. Ves bled je bil. Z lahkotnim korakom sem stopil k njemu ter sem se mu prijazno nasmehnil.

„Ne tako, ljuba duša!“ sem rekel. „Vez prijateljska ni tenka nitka, tudi ne preperela vrvice...“

Odmahnil mi je z roko ter je izpregovoril s trudnim glasom.

„Sedi!“

Nato je pozvonil.

„Vina!“

Prijetna mlada služabnica je prinesla steklenico vina in dvoje kozarcev.

„Pij ter povej brez hinavščine, čemu si bil primotovilil na mojo pot!“

Pogledal sem mu v obraz in sem videl, da je resnično žalosten.

„Saj veš!“ sem zavzdihnil.

„Ničesar ne vem!“

Meril me je z bistrim očesom, jaz sem meril njega. Čudno je, kako se včasih gledajo prijatelji... kakor da bi bil nož za hrbtom skrit.

„Kaj bi rekel!“ sem zavzdihnil še globlje.“ Hudo je dandanašnji na svetu! Res sem malopriden, ali še ne malopriden dovolj, da bi se povzdignil do veljaka in imenitnika. Izhajal bi že, takole od kraja

do kraja, od duri do duri . . . Ti, recimo, bi mi zdajle prav rad podaril novo suknjo in trdne čevlje, tudi nasitil bi me in napojil, samo da ti porečem zbogom. Ali glej, miloščine ne maram. Le eno je hrepenenje mojega srca: uglednost. Ni visoko hrepenenje, poceni je ugled v tej naši dolini malopridnežev . . .“

Gledal je srepo name, na njegovih ustnih se je prikazal hudoben smehljaj.

„Kako da si našel edinole mene?“

Tudi jaz sem ga pogledal in tudi jaz sem se nasmehnil.

Prijatelj si je natočil poln kozarec, izpraznil ga je na dušek in je bil nenadoma ves dobre volje.

„Motovili, motovilo! Motovili, da bodo poklekali in omedlevali pred teboj!“

Zasmejal se je tako prisrčno, da so se mu osolzile oči. Jaz sem nameraval biti nekoliko užaljen, on pa me je potrepljal po rami.

„Ni treba več komedije! Pij, motovilo! In ne izpusti nikogar, zapiši si imena . . . ali ti jih jaz zapišem? . . . Vse po vrsti in dodobra jih premotovili!“

Poglavitno znamenje prijateljstva je škodoželjnost. Kamor sem šel in kjer sem opravil svoje opravilo, je bila zadnja prijazna beseda: „Nikogar ne izpusti, vse po vrsti jih premotovili!“

Bežali so pred menoj, skrivali so se, zatajevali so me očitno in v zaklenjeni izbi, ali navsezadnje . . . saj vidiš! Zdaj sem ugleden uradnik. Kakšen uradnik da sem in kje? Ne vem . . . Neki človek je živel dolgo življenje v trdni veri, da je pri deželnem odboru, na smrtni postelji pa so mu povedali, da je bil pri magistratu . . . Najhitreje stopa tisti človek, ki je drugim na poti; če se ne da zriniti v stran, ga sujejo naprej, da bi sami ne ostali zadaj.

„Zbogom! Pojdi in tudi ti tako stori! . . . Glej, tam prihaja moja nevesta!“ —

Prišla nama je naproti mlada in lepa gospodična, ki je že od daleč z ljubeznivim smehljajem pozdravljala malopridneža . . .

V globoke misli zatopljen sem šel po svoji samotni poti.

